

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS/ NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)

PAMPIRI YA BOBEDI (P2)

2023

MATSHWAO: 80

NAKO: Dihora tse 2½

Pampiri ena e na le maqephe a 32.

DITAELO LE DIKELETSO HO MOHLAHLABUWA

1. Bala ditaelo tsena ka tlhoko pele o qala ho araba dipotso.
2. O se ke wa latella ho bala pampiri yohle. Tadima pele papetla ya dikahare leqepheng la bone, mme o tshwaye dinomoro tsa dipotso tse botsitsweng dibukeng tseo o ithutileng tsona selemong sena. Ha o entse sena, bala dipotso tseo, mme e be o kgetha tseo o ratang ho di araba.
3. Pampiri ena e arotswe DIKAROLO TSE THARO, e leng:

KAROLO YA A:	Dithothokiso	(30)
KAROLO YA B:	Pale/Sengolwa sa Boholoholo	(25)
KAROLO YA C:	Tshwantshiso/Terama	(25)
4. Araba dipotso TSE HLANO kaofela: TSE THARO (3) KAROLONG YA A, E LE NNGWE (1) KAROLONG YA B le E LE NNGWE (1) KAROLONG YA C ka mokgwa ona:

KAROLONG YA A: DITHOTHOKISO
Dithothokiso tseo o di rutilweng – Araba dipotso TSE PEDI.
Thothokiso eo o sa e rutwang – O TLAMEHA ho araba potso ena.

KAROLONG YA B: PALE/SENGOLWA SA BOHOLOHOLO
Araba potso E LE NNGWE.

KAROLONG YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA
Araba potso E LE NNGWE.
5. KGETHO YA DIPOTSO KAROLONG YA B (PALE/SENGOLWA SA BOHOLOHOLO) LE YA C (TERAMA)
  - Araba dipotso tsa pale/sengolwa sa bohoholo le terama tseo o ithutileng tsona FEELA.
  - Araba potso E LE NNGWE E TELELE YA MOQOQO le E LE NNGWE ya dipotso TSE KGUTSHWANE. Haeba o araba potso e telele KAROLONG YA B, o lokela ho araba dipotso tse kgutshwane KAROLONG YA C. Haeba o araba potso tse kgutshwanyane KAROLONG YA B, o lokela ho araba potso e telele ya moqoqo KAROLONG YA C. Sebedisa lenanennetefatso le hlahisitsweng leqepheng la 5 ho etsa kgetho ya hao.
6. BOLELELE BA DIKARABO
  - Potso e telele ya Dithothokiso e lokela ho arajwa ka mantswa a 250–300.
  - Dipotso tse telele tsa Pale le Terama di lokela ho arajwa ka mantswa a 400–450.
  - Bolelele ba dikarabo tsa dipotso tse kgutshwane bo tla laolwa ke kabo ya matshwao. Tsepama potsong, mme o se ke wa tswa lekoteng.
7. Latela ditaelo tse hlahang qalong ya KAROLO ka NNGWE ka tlhoko.
8. Nomora dikarabo tsa hao jwalo ka ha dipotso di nomorilwe pampiring ena ya dipotso.

9. Qala KAROLO E NNGWE le E NNGWE leqepheng LE LETJHA.
10. Sebedisa nako ya hao ka mokgwa o latelang:
- KAROLO YA A: Metsotso e 40
KAROLO YA B: Metsotso e 55
KAROLO YA C: Metsotso e 55
11. Ngola ka mongolo o makgethe, mme o balehang.

LEQEPHE LA DIKAHARE

Dintlha tse hlalishitsweng leqepheng lena di tla o thusa ho kgetha dipotso tseo o ratang ho di araba ntle le ho qobelleha hore o bale pampiri yohle.

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO			
Dithothokiso tseo o di rutilweng: Araba dipotso TSE PEDI feela ho tsena.			
NOMORO YA POTSO	MOFUTA WA POTSO	MATSHWAO	NOMORO YA LEQEPHE
1. 'Bala mahlohonolo'	Potso e telele ya moqoqo	10	6
2. 'Ha se lefa'	Dipotso tse kgutshwane	10	7
3. 'Se ikgantshel!'	Dipotso tse kgutshwane	10	8
4. 'O wa ka, ke wa hao'	Dipotso tse kgutshwane	10	9
MMOHO LE			
Thothokiso eo o sa e rutwang: O TLAMEHILE HO araba potso ena.			
5. 'Motho'	Dipotso tse kgutshwane	10	10
KAROLO YA B: PALE/SENGOLWA SA BOHOLOHOLO			
ELA HLOKO: Araba potso E LE NNGWE e telele le E LE NNGWE ya TSE KGUTSHWANE. Ha o araba potso e telele KAROLONG YA B, o lokela ho araba e kgutshwane KAROLONG YA C. O lokela ho araba potso E LE NNGWE feela KAROLONG YA B le YA C.			
Araba potso E LE NNGWE feela bukeng eo o e rutilweng.			
6. <i>Botsang lebitla</i>	Potso e telele ya moqoqo	25	11
7. <i>Botsang lebitla</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	11
8. <i>Diepollo</i>	Potso e telele ya moqoqo	25	14
9. <i>Diepollo</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	14
10. <i>Mme</i>	Potso e telele ya moqoqo	25	17
11. <i>Mme</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	17
12. <i>Tutudu ha e patwe</i>	Potso e telele ya moqoqo	25	20
13. <i>Tutudu ha e patwe</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	20
KAPA			
SENGOLWA SA BOHOLOHOLO: Araba potso E LE NNGWE feela ho sengolwa sa bohoholo.			
14. <i>Ke qati e a lomisanwa</i>	Potso e telele ya moqoqo	25	22
15. <i>Ke qati e a lomisanwa</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	22
KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA			
Araba potso E LE NNGWE feela bukeng eo o e rutilweng.			
16. <i>Seyalemoya</i>	Potso e telele ya moqoqo	25	24
17. <i>Seyalemoya</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	24
18. <i>Haeso Mafotholeng</i>	Potso e telele ya moqoqo	25	27
19. <i>Haeso Mafotholeng</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	27
20. <i>Lejwe la Kgopiso</i>	Potso e telele ya moqoqo	25	30
21. <i>Lejwe la Kgopiso</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	30

ELA HLOKO: Dikarolong tsa B le C, e NNGWE ya dipotso tse arajwang e tlameha ho ba ya MOQOQO, ha e NNGWE e lokela ho ba ya di dipotso TSE KGUTSHWANE. Ha o a lokela ho araba dipotso TSE PEDI tsa mofuta wa moqoqo kapa TSE PEDI tsa mofuta wa dipotso tse kgutshwane.

LENANENNETEFATSO

Sebedisa lenanennetefatso lena qetellong ho nnetefatsa hore na efela o arabile dipotso tse hlokehang.

KAROLO	NOMORO TSA DIPOTSO	PALO YA DIPOTSO TSE LOKELANG HO ARAJWA	TSHWAYA (√)
A: DITHOTHOKISO (<i>tseo o di rutilweng</i>) (Potso e telele ya moqoqo KAPA dipotso tse kgutshwane)	1–4	2	
A: DITHOTHOKISO (<i>eo o sa e rutwang</i>) (Dipotso tse kgutshwane)	5	1	
B: PALE (Potso e telele ya moqoqo KAPA ya dipotso tse kgutshwane)	6–13	1	
KAPA B: SENGOLWA SA BOHOLOHOLO (Potso e telele ya moqoqo KAPA ya dipotso tse kgutshwane)	14–15		
C: TSHWANTSHISO/TERAMA (Potso e telele ya moqoqo KAPA ya dipotso tse kgutshwane)	16–21	1	
PALO YOHLE YA DIPOTSO TSE LOKELANG HO ARAJWA.		5	

ELA HLOKO: DIKAROLONG TSA B le C, nnetefatsa hore o arabile potso E LE NNGWE YA MOQOQO le E NNGWE YA DIPOTSO TSE KGUTSHWANE. Ha o a lokela ho araba potso TSE PEDI tsa moqoqo kapa TSE PEDI tsa dipotso tse kgutshwane.

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO

Karolong ena o botsitswe dithothokiso TSE HLANO (POTSO YA 1–5). Araba dipotso TSE THARO feela.

DITHOTHOKISO TSEO O DI RUTILWENG

Kgetha mme o arabe dipotso TSE PEDI feela dithothokisong tseo o di rutilweng selemong sena (POTSO YA 1 ho isa ho POTSO YA 4). O TLAMEHA ho araba POTSO YA 5, e leng thothokiso eo o sa e rutwang.

POTSO YA 1: POTSO E TELELE YA MOQOQO

Bala qotso ena ka tlhoko, ebe o araba dipotso tse e latelang.

BALA MAHLOHONOLO – KPD Maphalla

- 1 Bala mahlohonolo o lese batlatlapi,
- 2 Botlatlapi ke ba lefatshe ha bo ye tao;
- 3 Motlatlapi le ha a ka o tlatlapa kajeno
- 4 Hosane o tla tla kopa bohobe ho wena.

- 5 Bala mahlohonolo o lese dinonori,
- 6 Dinonori di nanara di sa qete;
- 7 Le ha dinonori di o nanarela ka hohle
- 8 Hosane ho tla wela tsona mankwaneng.

- 9 Bala mahlohonolo o lese dikgukguni.
- 10 Dikgukguni ha di na toka, di tshaba nnete;
- 11 Dikgukguni le ha di ka kgukguna le masiu
- 12 Hosane di tla tshwaswa ke difi e le tsa tsona.

- 13 Bala mahlohonolo o lese ditshokelo,
- 14 Ditshokelo di holofatsa pelo ya motho,
- 15 Pelo e dikaqa e sitwa ho phomola,
- 16 E sitwa le ho boha mahlasedi a letsatsi.

Sekaseka kamoo sethothokisi se sebedisitseng **kgetho ya mantswe** kateng ho finyeletsa molaetsa wa thothokiso ena. Kgetha mantswe a mararo feela.

Karabo ya hao e be bolelele ba mantswe a 250–300.

[10]

POTSO YA 2: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

Bala qotso ena ka tlhoko, ebe o araba dipotso tse e latelang.

HA SE LEFA – TM Lethota

1	Ha o ikgantshetsa batho tshehlana,
2	O bona e le bomankgwe dikgoshopa.
3	Le mohla fu la hao o nne o be jwalo.
4	Wena moruihadi wa ho reka bophelo,
5	Rona re a tseba ha se lefa.
6	Ha o sebeletswa o le molaedi,
7	Boteduputswa ba o thothomella.
8	Ba pitika lepoqong ha ba fositse,
9	Ba pitika ba phaphatha kgotso,
10	O tsebe borui ha se lefa.
11	Moreso tsona tseo dineo tsa hao.
12	Tse etsang o se rapele ka mehla,
13	Tse o sitisang ho lemoha ba bang,
14	Ba lebeleletseng thuso ho wena.
15	Tseba hore le tsona ha se lefa.

- 2.1 Hlalosa hore mongodi o sebedisitse serehello/thehello 'tshehlana' ka sepheo sefe molathothokisong wa 1. (2)
- 2.2 Fana ka moelelo o otlolohileng wa mantswe ana: 'O bona e le bomankgwe dikgoshopa'. (2)
- 2.3 Hlalosa tshusumetso e hlahiswang ke tshebediso ya kgonyetso molathothokisong wa 3. (2)
- 2.4 Ke molaetsa ofe o fetiswang ke thothokiso ee yohle? (2)
- 2.5 Na molathothokiso wa 4 o matlafatsa phoqo eo mongodi a e fetisang ka thothokiso ee? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- [10]**

POTSO YA 3: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

Bala qotso ena ka tlhoko, ebe o araba dipotso tse e latelang.

SE IKGANTSHE! – TJ Mahapa

1	Ba kae boRamabenkele ngwaneso?
2	Ba neng ba ikgantsha tjee ka wena,
3	Fu ba iphenethile la Judase Iskariotha;
4	Le wena lemoha se ka ikgantsha hle!
5	O kae morui elwa wa mohlala monene?
6	Kajeno o ja jwang le dikgomo,
7	O phela ka dilopi, ke mokopakopa;
8	Le wena se ke wa ikgantsha hle!
9	O kae Raselakga elwa wa moruihadi?
10	Ke elwa maphaong, kgohlong tsa dithaba,
11	Kajeno o tshaba ho teanya mahlo le batho,
12	Hoba o ne a ikgantshetsa bona jwalo ka wena.
13	Se ka ikgantsha hle ngwaneso,
14	Hopola molao wa Jehova moetsi wa tsohle,
15	Bohlweki le boikokobetso di pela Hae ka mehla;
16	Tsohle tsa rona ha di tlotlise Yena.

- 3.1 Bolela bohlokwa ba lebotsi le sebedisitsweng molathothokisong wa 1. (2)
- 3.2 Fana ka moelelo o otlolohileng wa molathothokiso wa 3. (2)
- 3.3 Akaretsa temanathothokiso ya 3 ka polelo e le nngwe e jereng mohopolo wa sehlooho. (2)
- 3.4 Ke sehalo sefe se ikutlwahatsang temanathothokiso ya 2? (2)
- 3.5 Ho ya ka wena na molaetsa o hlahiswang ke thothokiso ena ke o eletsang? (2)

[10]

POTSO YA 4: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

Bala qotso ena ka tlhoko, ebe o araba dipotso tse e latelang.

O WA KA, KE WA HAO – KPD Maphalla

1	Mamela hle nnake, moratuwa,
2	Mamela phororo ya maikutlo ke ena;
3	Ntho ena ha se phororo ke sekgohola,
4	Kgohola sa maikutlo ha se na thebe,
5	O wa ka, ke wa hao.
6	Bobedi re ba Modimo.
7	Le ha mme le ntate ba ka ntahla,
8	Le ha baena ba ka ntlohela seemeng;
9	Le ha metswalle yohle e ka mphuralla
10	Ha o le teng ho nna ke ka morena;
11	O wa ka, ke wa hao.
12	Bobedi re ba Modimo.
13	Le ha nka tshwelwa ka mathe, ka hlapaolwa.
14	Ka rohakwa le ke dihole ke di tseba;
15	Le ha nka nkelwa melamu ka kgakgathwa,
16	Ha ba ha latwa le tsona dikwakwa ka hlhlathwa;
17	O wa ka, ke wa hao.
18	Bobedi re ba Modimo.

- 4.1 Hlalosa hore sethothokisi se sebedisitse lentswe 'sekgohola' jwang molathothokisong wa 3 ho hlakisa moelelo wa 'phororo'? (2)
- 4.2 Fana ka moelelo o otlohileng wa molathothokiso wa 4. (2)
- 4.3 Hlalosa bohlokwa ba tshebediso ya lehlaso thothokisong ena. (2)
- 4.4 Tshohla tshebediso ya karaburetso e hlahang melathothokisong ya 15 le 16 e tiisa molaetsa wa thothokiso jwang? (2)
- 4.5 Ke thuto efe eo o e unneng kamora ho bala thothokiso ena? (2)
- [10]**

MMOHO LE

THOTHOKISO EO O SA E RUTWANG

O TLAMEHA ho araba potso ena.

POTSO YA 5: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

Bala qotso ena ka tlhoko, ebe o araba dipotso tse tla e latela.

MOTHO – M Leballo

- 1 Sena sebopuwa ke a se tshaba,
 2 Se ka senya sa lokisa ha se rata,
 3 Tsohle tse lefatsheng ka bophara
 4 Di atlehang tsa sona.
- 5 Ke mang ya thabelang tswelopele,
 6 Ya ratang ho thusa ba bang ditsietsing?
 7 Ke mang ya utlwelang ba bang bohloko,
 8 Ha e se sebopuwa se motho?
- 9 Ke efe phoofolo e mohau ho tse ding,
 10 E hauhelang tsohle lefatsheng?
 11 Ke efeng e rekolohelang tse sitwang ho iketsetsa,
 12 Ha e se phoofolo e motho?
- 13 Nna motho ke a mo tshaba,
 14 Ke tsamaya thoko le yena ke a mo qwaya,
 15 Hobane o lonya, hape o mohau,
 16 Tsohle di matsohong a hae.

- 5.1 Molamotjetje o sebedisitsweng molathothokisong wa 3 o sebedisitse ka sepheo sefe? (2)
- 5.2 Bohlokwa ba tshebediso ya lebotsi le hlahang melathothokisong ya 6 le 8 ke bofe? (2)
- 5.3 Temanathothokiso ya 3 e qholotsa maikutlo afe ho wena? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 5.4 Sethothokisi se sebedisitse kganyetsano jwang molathothokisong wa 15 ho hlakisa molaetsa wa thothokiso? (2)
- 5.5 Ho ya ka wena na o dumela hore motho o na le matla hodima tsohle? Tshehetsa maikutlo a hao o ipapisitse le thothokiso ena. (2)

[10]**MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30**

KAROLO YA B: PALE/SENGOLWA SA BOHOLOHOLO

Araba potso ya buka eo o ithutileng yona karolong ena.

Kgetha mme o arabe potso E LE NNGWE feela, potso e telele ya moqoqo kapa ya dipotso tse kgutshwane.

HOPOLA: Ha o araba potso e telele ya moqoqo KAROLONG YA B, o tlameha ho araba dipotso tse kgutshwane KAROLONG YA C.

PALE**POTSO YA 6: POTSO E TELELE YA MOQOQO****BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla**

'Tsietsi o ile a leba Sekgutlong. O ile a leba lebitleng labo. O ne a se a le tseba. O ile a boela a le tadima a phuthile matsoho. Kajeno bakeng sa ho seka meokgo, o utlwa a kenelwa ke kgalefo. Ntho e nngwe eo a neng a ithutile yona kwana kampong ke kgalefo.'

Ho ya ka qotso e ka hodimo mongodi o re susumelletsa ho sheba ditaba ka lehlakore le leng ha a totobatsa hore **tikoloho** e na le tshwaetso e kgolo boitshwarong ba batho. Dumellana kapa o hanane le mohopolo ona o itshetlehile ka mophetwa a le mong kapa ba babedi.

Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**POTSO YA 7: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla**

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA A

Karabo ya mosadimoholo ya hla ya dula Tsietsi ha bohlokwana. Ya hla ya mo tshwenya maikutlo hampenyana. Ha mosadimoholo a re ho botswe lebitla, o bolela eng? Ebe lebitla le ka botswa jwang? Ebe lebitla le ka botswa?

Ena ke taba eo a ikutlwang a tlameha ho e fuputsa ka botebo le ka bokgabane bo tla totobatsa toka ebang e le teng lefatsheng lena la ditjootjo le meharo. Jwale ke mona ha ba botsa ka Kgwiti, mosadimoholo le teng o ntse a ikeme a re ho botswe lebitla. Hantlentle lebitla ke eng? Ho ya ka tsebo ya hae, lebitla ke mokoti oo ho epelwang setopo sa mofu ka ho wona. Jwale ebe lebitla ke ntho e ka botswang? Na lebitla le ka bua? Ke qaka ya popota.

5

Tsietsi a iteta sefuba, a botsa Kotsi taba ena. O ne a se a shwele letswalo, a se a sa kgathalle hore ho etsahalang ka yena, ha feela a ka kgona ho rarolla qaka ena e sa mo robatseng le masiu. 10

'Ntate,' ke Tsietsi eo ha a fihla ho Kotsi a se a hlwentse ka mahlong. 'Lebitla le ka botswa jwang?' A ema a lebella karabo.

'Jwale o mpotsang, monna?' Ke Kotsi eo ka ho makala haholo. 'Ke dihohwana tseo o di nkang kae jwale tseo o ntlelang ka tsona?' Tsietsi a nahana habedi. 15

'Ke hobaneng ha ke botsa nkgono Mmantsoteng hore a ke a nqoqele ka tsa bophelo ba ntemoholo Kgwiti, o re ke tsamaye ke ilo botsa lebitla. Jwale nna ha ke tsebe ...'

- 7.1 Fana ka setshwantsho se ileng sa iponahatsa mohla mapolesa a neng a tlile ha Kotsi a tlilo tshwara Tsietsi hobane ho ne ho thwe o utswitse radiyo. (2)
- 7.2 Mongodi o bolela eng ha a re lefatshe lena ke la ditjootjo le meharo? (2)
- 7.3 Pheta ketsahalo e ileng ya hlahela Tsietsi ha a ne a tswa sebetsa mosebetsing wa ha Van Vuuren. (2)
- 7.4 Hlalosa sesosa le sephetho sa ho hirwa ha Tsietsi lebenkeleng la Ramatlotlo. (2)
- 7.5 Diketsahalo tse hlahang qotsong di bopa mothati ofe wa poloto ya pale? Tshehetsa karabo ya hao. (2)

MMOHO LE

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA B

Ke ha ba ntse ba le moo Makgulwaneng ba ileng ba batla ba roba monakedi. Motse ona o ne o bonahala e le motse wa kgotso, oo ditaba tse ngata tsa merearea di neng di eso ho fihle ho wona. Tsietsi le Tseleng ba ne ba hirile phaposi ya mohlongwafatshe ha mosadimoholo ya neng a bitswa Mmasebapalo. Mosadimoholo eo o ne a phela moo le mora wa hae ya neng a bitswa Sebapalo. Ho tjhang ho ne ho ithatela mothamahane, ho se na taba le meferefere le merearea ya lefatshe. 5

'Le ke le bueng le Sebapalo lona bana ba ka,' ke mosadimoholo eo a se a momme habedi kapa hararo hobane le yena o ne a ye a nne a fupafupe. Ka matsatsi a mang o ne a hlile a bo tshela, mme he mohlang oo bohale ba hae ba botjheng ba hae, bo ne bo hlahella poyaneng, bo totobala sa mphatlalatsane, naledi ya meso. 'Le ke le bueng le molala ona hore o tla nyala neng. Ke hore ha a eellwe hore nna ke se ke itsofaletse, mme ke se ke hloka ngwetsi? Ke kgathetse ke ho inama dipitseng le ha ke sa ikutlwe. Ka nnete nna ke kgathetse.' 10

'Nna nkeke ka nyala le kgale!' ho ikarabela Sebapalo. 'Ho thusang ho nyala mosadi? Ha ho sa na basadi lefatsheng kajeno. Mosadi e se e le mosadi ka lebitso. Ntho tseo re di bonang malapeng mona di a tshosa. Ha di tshose di a nyarosa. Mosadi ha a tshabe ho potela ka sekgutlwana le monna e mong ...' 15

- 7.6 Ebe maelana ana a fumanwang moleng wa 1 wa qotso; *ho roba monakedi* a susumetsa kutlwisiso ya hao jwang malebana le bophelo ba Tseleng le Tsietsi? (2)
- 7.7 Bapisa semelo sa Kotsi le Ramatlotlo mabapi le kgodiso ya bana. (4)
- 7.8 Lewa la bongodi la ho hetla morao, le sebedisitsweng ke mongodi ha a hlalosa ka ho hlaha ha Ditabe lapeng la ha Kotsi, le totobatsa eng malebane le bophelo ba lelapa leo? (2)
- 7.9 Hlalosa hore mongodi o sebedisa ho kwetelwa ha Tsietsi ke lebotho la sesole ka sepheo sefe. (2)
- 7.10 Na ebe ke toka hore Kotsi le nkgono Mmantsoteng ba patela Tsietsi nnete ya ditaba ka batswadi ba hae? Tiisa karabo ya hao ka lebaka. (2)
- 7.11 Na tihadimo ya mongodi ya ho hlahisa Tseleng e le mme ya kgonang ho lwana ntwana e mahlomafubedu a ntse a pepile ngwana, e a kgolweha? Tshehetsa karabo ya hao. (3)

[25]

POTSO YA 8: POTSO E TELELE YA MOQOQO**DIEPOLLO – T Seema**

'Ha e etse taba, nna ntho eo ke e batlang ke ho tswa molatong, e seng hore ke jewe dikgomo tsa ka. O hopole hore le yena ngwana enwa o tlile jwang mona. Ntatae o nkolota dikgomo, ho boelang hore ha a nyalwa ke tla fumana dikgomo tsa ka. Ha ke na taba hore o shobela neng, kae le mang. Nna ho teng ke batla kgomo tsa ka.'

Ho ya ka qotso e ka hodimo mongodi o re susumelletsa ho sheba ditaba ka lehlakore le le leng ha a totobatsa hore **tikoloho** e na le tshwaetso e kgolo boitshwarong ba batho. Dumellana kapa o hanane le mohopolo ona o itshetlehile ka mophetwa a le mong kapa ba babedi.

Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**POTSO YA 9: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****DIEPOLLO – T Seema**

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA C

Monna eo e ne e le motjhesi wa Dikenkeng, Moses. Ke ka hoo ke reng lentswe la hae le ne le tlwaelehile tsebeng tsa ka. Ka nako e nngwe ba kile ba etela ha ka ba le babedi le Dikenkeng. Ke ne ke mo tseba e le lepolesa hape e le radipolotiki, ntho eo ke neng ke sa e tsebe ka yena ke hore e ne e le le-askari, mpimpi ya makgowa. Ke ne ke hloletswa, ha ke nahana kamoo ke neng ke phetletse Dikenkeng sefuba kateng. Ke ne ke mo nkile e le motswalle wa hlooho ya kgomo, motho eo re ntshanang se inong. Ke ne ke sa tsebe hore ke nta selomela kobong. 5

'Ka nako tse ding motswalle ya haufiufi, eo o mo tshepileng a ka o tshehisa ka meno, athe o etsa tsuonyana robala. O o kwetletse lerumo ka kobong. Ke ka lebaka leo ho leng thata ho tshepa motho. Ke ne ke sa batle le letho ha ke kgutla ha Dikenkeng. Ka kena ka tlong ke rabaraba, ke tshwara hona ke tlohela hwane ke sa tsebe ntho eo ke e etsang, eka ke a hlanya.' Ka nako eo Pontsho o ne a ntse a hlatswa dijana. 10

'Ausi molato keng, ha o rabaraba sa kgoho e tjheswa ke lehe tjee? Ke ntse ke o shebile haesale o kene mona ha o so bue letho, empa ha o dudisehe. Phomola ke nna ya tla pheha dijo tsa motsheare.' 15

Ha nka ba ka mo arabela, ke ne ke tletse bohale.

9.1 Fana ka setshwantsho se ileng sa iponahatsa mohla Diepollo a neng a tjhaketse Dikenkeng moo a neng a dula teng. (2)

9.2 Mongodi o bolela eng ha a re: 'ke nta selomela kobong'? (2)

- 9.3 Pheta ketsahalo e ileng ya etsahala mohla Diepollo a neng a tshwantsha monna e mong le Zeblon. (2)
- 9.4 Hlalosa sesosa le sephetho sa ho tloha ha Diepollo le Zeblon motseng wa Moemaneng ka lehlaphahlapha le ka setu. (2)
- 9.5 Diketsahalo tse hlahang qotsong di bopa mothati ofe wa poloto ya pale? Tshehetsa karabo ya hao. (2)

MMOHO LE

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa tshwantshiso/terama yohle.

TEMA YA D

'Nako ya phetoho e kgolo bophelong ba ka, ke nako eo ke neng ke tlelwa ke mehopolo e fetileng ka batswadi ba ka, malome, rangwane, metswalle eo ke bileng le yona kgale. Bona, ke dutse dilemo Mangaung empa ha ho mohla nkileng ka nahana ka rangwane, malome, batswadi ba ka kapa Dibakiso. Empa o ke ke wa dumela hore ha ke qeta ho fumana mosebetsi ona, ke ne ke dula ke ipotsa hore ke hobaneng ho sa etsahale mohlolo feela, hore ka le leng la matsatsi ha ke ntse ke tsamaya nke ke kopane le mme ya ntwetseng.'	5
'Kapa ho etsahale mohlolo ke re ptjangptjang le Zeblon. Le ha ke bona ka ho hlaka hore ho ka etsahala ebe ke ntse ke nahana ka bafu ba ithobaletseng, ke ne ke sitwa ho amohela. Ho a etsahala ngwanaka hore o ngangelle mohopolong kapa pelong, o hane ho dumela kapa ho amohela nnete e hlakileng jwalo ka kgwedi ha e tolokile lehodimong le hlakileng.'	10
'Ke ne ke bone bonnete ba hore pelo e ka hana ho amohela nnete e pepeneneng hobane feela diphello tsa yona di sa jese ditheohelang, kapa e le hobane motho a ikutlwa a sebeditswe hampe hore ebe o boemong boo a leng ho bona.'	15
'Dikenkeng o kile a mphetela pale e nngwe ya ha a sa sebeletsa lekgowa le leng hona kwana Mangaung. Ha a mphetela tsa teng a re monga hae e ne e le lesole. Ka tsatsi le leng ba qwaketsana le mosadi wa hae.'	

- 9.6 Ebe maelana ana a fumanwang meleng ya 8 le 9 ya qotso; 'a ka o tshehisa ka meno' a susumetsa kutlwisiso ya hao jwang malebana le bophelo ba Diepollo? (2)
- 9.7 Bapisa semelo sa Zeblon le sa Moses. (4)
- 9.8 Lewa la bongodi la ho hetla morao, le sebedisitsweng ke mongodi ha a hlalosa lebaka la tjhobediso ya Diepollo, le totobatsa eng malebane le semelo sa malome Theko? (2)
- 9.9 Hlalosa hore mongodi o sebedisa katleho ya Diepollo ya ho qoba ho tshwarwa ha a ne a fetotse lenane la bakudi ka sepheo sefe. (2)

- 9.10 Ebe ke toka hore baoki ba Mmadiako ba se ke ba ananela kamano ya lerato e neng e le pakeng tsa batho ba merabe e mmedi e fapaneng? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 9.11 Mekgwa le ditlwaelo tsa Basotho ka ho kenela mosadi wa mohlolohadi, ke ketsahalo e neng e amohelehile. Hlalosa tihadimo ya mongodi ya ho etsa hore Mmadiepollo a se ke a batla ho kenelwa. (3)
[25]

POTSO YA 10: POTSO E TELELE YA MOQOQO**MME – NP Maake**

'Batho ba mahaeng ba ye ba re batho ba metseng ya ditoropo ha ba tshepahale. Ba re metseng ena ho tletse bonokwane, boshodu le bofelekwane feela, mme ha ho ntho e ntle eo motho a ka e fumanang metseng ena.'

Mongodi o sebedisa mohopolo ona o ka hodimo ho matlafatsa ntlhakemo ya hae ya hore bophelong ba nnete, **tikoloho** e na le tshwaetso e kgolo dimelong tsa batho. Dumellana kapa o hanane le mohopolo ona o ipapisitse le mophetwa a le mong kapa baphetwa ba babedi paleng ena.

Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**POTSO YA 11: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****MME – NP Maake**

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA E

La fihla la Mantaha, motho wa rona a qetile bosiu ba Sontaha a sa thaba jwalo ka bane ba maobane ba Moqebelo, hobane jwale o ne a se a kakatwa ke letswalo la hore na ebe lenyalo o tla le kgona na. Ho ne ho se ho fihlile le potso eo Rakgadi a ileng a mmotsa yona ka Sontaha ha ba lokisetsa ho ya kerekeng, hoba o ne a tshwanetse ho jwetsa Fatere taba tsena, ho hle ho qalwe ditlhophisetso e sa le nako. 5

'Na o ne o se o inahanne hantle mmannyeo, ka taba ena?' ho botsa Rakgadi.

'O bolela ena ya maobane, mme?'

'Ee, ke bolela yona.'

'Ke ne ke so ka ba ke inahana hantle ha ba fihla, mme.'

'Ha jwale o eme kae? Ke batla ho tseba, hoba ha o batla ho kweneha ke tla ema le wena. Nka nna ka bolella ntate Mahloko hore ba bitswe re tlo bua le bona hape, re ba fe sa bona mme re ba bolelle hore o ikutlwa o eso ka ba o lokela ho nyalwa,' Ke Rakgadi, a hlile a tadimile Dikeledi ka ihlo la botswadi, leo le yeng le hane hore moradi o se a hodile, ke re le ha a ka hola a feta lemo tse mashome a mararo, a mane, a mahlano, leihlo la motswadi lona le mmona e ntse e le ngwana. Ke lona leihlo le jwalo, le kgopolo tse jwalo, tseo Rakgadi a neng a tadimile ngwana wa hae ka tsona. 15

11.1 Fana ka setshwantsho se ileng sa iponahatsa mohla ba habo Thollo ba neng ba tlo kopa mohope wa metsi habo Dikeledi. (2)

- 11.2 Mmateboho o ne a bolela eng ha a re ho Mmatakato o ne a sa kgolwe hore o tla nyalwa ke kwata? (2)
- 11.3 Pheta ketsahalo e ileng ya tshwenya Dikeledi ha a ntse a etsa karaburetso ya lelapa la hae leo a tlang ho le theha le Thollo. (2)
- 11.4 Hlalosa sesosa le sephetho sa ho nyalwa ha Dikeledi ke Thollo Mofokeng. (2)
- 11.5 Diketsahalo tse hlahang qotsong di bopa mothati ofe wa poloto ya pale? Tshehetsa karabo ya hao. (2)

MMOHO LE

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA F

Mmateboho o ne a tswe moo ho ya hira koloi e tlo lata Mme a matha sa lehlanya. E ne e re ha a bona lapeng le itseng ho eme koloi, a be a se a kena, a dumedisa. 'Ke hloka koloi ka pelenyana, hle, mme.'

'Ntate ya kgannang koloi ena ha a yo. O fihlile mona a e siya, a tsamaya le bontate ba bang ka koloi e nngwe. Ke a bona ho hojana moo ba ileng,' ho hlalosa mme wa lelapa lona, a dutse fatshe a ntse a hlafuna ntshwe, a e tshwella maotong a hae. Kamoo a dutseng a iketlile kateng, ho hlakile hore o tshwenngwe ke nta feela. Le ho bua ke mosebetsi o boima. 5

Motho wa batho a tlosetsa, a sa re salang hantle le ho re salang hantle. Ha a bona koloi e nngwe e eme ka jareteng, a kene, a dumedise. A qalelle hape. 10

'Ke hloka koloi e ka nkisetsang Mme lapeng.'

'O hokae mme eo wa hao ya iswang lapeng, o tahlwe na a sa kgone ho itsamaisa?'

'Ha a hole, o ka mona ka ha ausi Diseko,' a bua e ka motho eo a buang le yena o a mo tseba ausi Diseko eo wa hae.

'Koloi ena ha o e bona e eme tjena, motho wa batho, ha e tsamaye le ho tsamaya, ke kgale e eme mono,' ho realo mme e mong hona moo lapeng leo. E re ha Mmateboho a tswa moo, e be e le hona a bonang hore koloi ... 15

- 11.6 Ebe tshwantshanyo e fumanwang moleng wa 1 wa qotso; 'a matha sa lehlanya' e susumetsa kutlwisiso ya hao jwang malebana le kamano ya Mmateboho le Mme? (2)
- 11.7 Bapisa semelo sa Bafokeng ba Matatiele le sa Rakgadi. (4)
- 11.8 Lewa la bongodi la ho hetla morao, le sebedisitsweng ke mongodi ha a hlalosa mokgwa oo Dikeledi a nyetsweng ka wona, le re bolella eng malebane le boitshwaro ba Thollo? (2)

- 11.9 Hlalosa hore mongodi o sebedisa katleho ya Mme ya ho bipa sephiri ka sepheo sefe. (2)
- 11.10 Na o nahana hore ho lahlwa ke sethotsela sa bosiu, se be se o robotse hodima lebitla ho lokiseditse Dikeledi ho kena lenyalong le Thollo ka tsela e jwang? (2)
- 11.11 Mekgwa le ditlwaelo tsa Basotho ka ho nyala sethepu, ke ketsahalo e neng e amohelehile. Hlalosa tihadimo ya mongodi ya ho etsa hore Thollo a nyale sethepu se neng se se molaong. (3)
[25]

POTSO YA 12: POTSO E TELELE YA MOQOQO**TUTUDU HA E PATWE – M Mahanke**

'Ke selemo sa bobedi jwale Dikgapane a sebetsa sekolong sena sa Sedibeng. O fihlile a le mafolofolo jwalo ka yena Tutudu tjena; empa a phaka a ithuta hore mona Thabure mmuso ha o tate.'

Mongodi o sebedisa Dikgapane ho matlafatsa ntlhakemo ya hae ya hore bophelong ba nnete, tikoloho e na le tshwaetso e kgolo dimelong tsa batho. Dumellana kapa o hanane le mohopolo ona.

Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**POTSO YA 13: TUTUDU HA E PATWE – M Mahanke**

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA G

O qadile e le setho feela sa mokgatlo. Ngwaholakoleng e ne e le motlatsi wa modulasetulo. Ngwaholakola le ngwahola a se kotsomala. Kajeno o se sietse e mong; empa ke moelets'i e moholo wa botsamaisi. Ka hona ha ho mohla a bang siyo dikopanong, ntle le ha mabaka a lekgotla la baithuti a mo peteditse.

'Batjha ba ratehang, taba ya ka ha e bile ha e kaalo, feela ke hopola hore ke ya bohlokwa. Sera se futuhela baetapele ba rona, mme le a tseba hore lentswe le re, 'Ke tla otlala modisa, mme dinku di tla qhalana.' Ho se ho le jwalo. Ho na le sehlotshwana sa baithuti se batlang ho leleka titjhere Tutudu ka ho re o sotla bana ba sekolo. Jwale nna ke entse qeto ya ho tla kopa tataiso ho lona hobane ke dumela hore le tseba nnete. 'Ke mona moo jwale ba iphumanang ba ikakgetse tabeng ya Ntefeleng ka setotswana. Ha qala mosebetsi o motjha wa ho lokodisa dintlha tsa boikarabelo ba mafapha ohle a fumanwang sekolong, e leng baithuti, matitjhere, le lekgotla le tsamaisang sekolo, le akareditseng batswadi, matitjhere, le baithuti.

Ntefeleng o tlohile moo a kgotsofetse, a bile a ntse a otlela monwana ka lehafing. Le ha ho le jwalo tsa mafelo ana a beke di mo rutila hore ha a sa potlakele ditaba a ka nna a iphumana a e tshwere tjhobeng. Ke kahoo a rerileng ho ya phetlela mmae sefuba. Ka lehlohonolo mmae ke yena motswalle eo ba ntshanang se inong le yena.

- 13.1 Fana ka setshwantsho se ileng sa iponahatsa mohla Tutudu a neng a tidinya tshepe ya sekolo ka mokgwa o sa tlwaelehang sekolong sa Sedibeng. (2)
- 13.2 Mmantefeleng o ne a bolela eng ha a re Ntefeleng a se iketse phokojwe ya tshalamorao? (2)
- 13.3 Pheta ketsahalo e ileng ya tshwenya bana ba sekolo letsatsing la pele feela la mohla dikolo di neng di bulwa. (2)
- 13.4 Hlalosa sesosa le sephetho sa hore bana ba sekolo sa Sedibeng ba qetelle ba fetohetse titjhere Tutudu leha ba ne ba tseba hore o tseba mosebetsi wa hae ka ho phethahala. (2)

- 13.5 Hlalosa ka bokgutshwanyane lebaka le entseng hore Dikgapane a fetohela tumellano ya hae le Thebe ya ho senya Tutudu lebitso. (2)
- 13.6 Diketsahalo tse hlahang qotsong di bopa mothati ofe wa poloto ya pale? Tshehetsa karabo ya hao. (2)

MMOHO LE

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA H

Leboteng, ka ntle, pela fenstere Ntefeleng o ipeteditse hoo ho seng bobebe ho mo elellwa. O ne a ile a iteta sefuba, ngwana batho. Ha a tloha habo o tobile ha Tutudu, a bile a utlwa hore ha a fihla o ilo mmoella nnete; sefahlamahlo le hona. Tseleng o ne a tsamaya a kwetlisa leleme ka ha sena seo a leng lekgatheng la ho se etsa se le setjha ho yena. O tlile jwalo; empa ka bomadimabe, ha a le haufi le monyako a elellwa hore Tutudu ha a mong. A ema motsotswana. A rera ho kgutla; empa lentswe lela la maoba la boela la ikutlwahatsa, 'O se o le haufi tjee?' Le yena a dumellana le lona. 5

Ho e na le ho kgutla, a potela ka mora ntlo. A tla a nanya jwalo, a ba a fihla pela fenstere moo a kgonneng ho hlwedisa le ho mamela tse buuwang. Le ha a ne a lakatsa ho furalla sebaka sena mmele wa fellwa ke matla. A sitwa ho phahamisa leoto. A mpa a manama leboteng, mme a mamela tseo a sa lakatseng ho di utlwa, le ha bonneteng a ne a sa di utlwe hantle. A tadimana le tseo a sa lakatseng ho di bona. 10

Tutudu a nahana ka thata hore a ka thodisa molli enwa jwang. Dikgapha tsa nna tsa lepella marameng a Dikgapane a neng a se a batla a le mafubetswana ke ho retela. Tutudu a ema; a nka metsi ane ao a mo tletseng ona, a a atametsa molomong wa hae. 15

- 13.7 Ebe maelana ana a fumanwang moleng wa 2 wa qotso; 'a iteta sefuba' a susumetsa kutlwisiso ya hao jwang malebana le maikemisetso a Ntefeleng? (2)
- 13.8 Bapisa semelo sa Motsamai le sa Thabang. (4)
- 13.9 Lewa la bongodi la ho hetla morao, le sebedisitsweng ke mongodi nakong eo Tutudu a neng a hlaloesa Dikgapane ka kgolo ya hae, le re bolella eng malebane le maikemisetso a malome wa Tutudu? (2)
- 13.10 Ebe ho lokile hore mongodi a hlahise Thebe e le mophetwa ya hlolehang ho lokolla batshwaruwa ba kwaletsweng ka lebaka la hae? Tshehetsa karabo ya hao (2)
- 13.11 Hlalosa tihadimo ya mongodi ya ho etsa hore Tutudu a hole bohase empa a ntse a hodiswa ke ngwanabo mmae. (3)

[25]

KAPA

SENGOLWA SA BOHOLOHOLO

Araba potso E LE NNGWE feela ho sengolwa sa bohoholo.

POTSO YA 14: POTSO E TELELE YA MOQOQO**KE QATI E A LOMISANWA – SJ Mamashela**

Sesotho se re: 'Phokojwe ho phela e diretsana'. Tshohla le ho nnetefatsa maele ana ka ho a bapisa le diketsahalo tsa tshomo ya 'Pepetuku le Ramano'.

Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**POTSO YA 15: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****KE QATI E A LOMISANWA – SJ Mamashela**

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa dithoko tsa seboko.

TEMA YA I**MASOPHA (Ntwa ya Tlokoeng)**

1 Phatshwana ya ina seretse maling,
2 Ya se re kgai ka tlhako ya morao,
3 Ya re lepe di kgaohe mefenyane,
4 Kgomo e mathe e pepile namane,
5 Motho a mathe a pepile ngwana!
6 Motlejwa ho lona Lioli ke mang?
7 Motlejwa wa Mmamatereasaka,
8 Wa materea e kgwadi, e tolodi,
9 Sethole sa mosadi e mokgunwana,
10 Ngwana mosadi wa kgwele a mamele,
11 A utlwa ha ho latolelwa Bakoena
12 Mohla dikgomo di nkuwang Botha-Bothe,
13 Kgomo tsa kgutsana ya boMohato.
14 Le no di ja le di siya masapo,
15 Mohla a holang o a di batla.
16 Sa hlaha ka pelo mpeta
17 Seoli sa boNthe le Mahlape.
18 Ntsu e kene meraka ya Bakhothu,
19 Ya kena ya Bakhothu le Baropoli,
20 Ya re Morwa a tlo bolawa kwano!

- 15.1 Bolela mohale ya ileng a senya kgotso ya bahlabani ba direng. (1)
- 15.2 O nahana hore ke hobaneng 'mefeng' e nyenyefaditswe? (2)
- 15.3 Qolla melathoko e re hlalose tsa hore bahlabani ba direng ba ile ba baleha ba sa siye ba leloko morao. (2)

- 15.4 Lebitsotheneketso lena, 'Motlejwa', le re senolela semelo sa Masopha ka tsela e jwang? (2)
- 15.5 Hlalosa moetso wa dithebe tsa Lioli o hlahellang melathokong ya 8 le 9, o be o fane ka lebaka la ho di bopa ka tsela eo. (3)
- 15.6 Ha o ne o le mohlabani wa Bakhothu kapa Baropoli, mme o lelekiswa ke 'Motlejwa' o ne o ka etsa jwang ho ipholosa? Tshehetsa karabo ya hao. (2)

MMOHO LE

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA J

Ba re e ne e le ngwana e mong e motle a dula motseng o mong. Ngwanana enwa o ne a ratwa ke batho bohle ba motse ka lebaka la botle ba hae le pelo ya hae e ntle. Lebitso la hae e ne e le Senannapo. Senannapo o ne a e na le metswalle ya hae eo a neng a atisa ho bapala le ho tsamaya le yona motseng moo. Kamehla ha batho ba ntse ba thabela le ho rorisa botle le pelo e ntle ya Senannapo, metswalle ya hae e ne e shebile. Ba qetella ba honohela Senannapo, ba bona eka bona ha ba ratwe. 5

Ka letsatsi le leng ba rera leqheka la ho bolaya Senannapo. Senannapo a tsamaya le ntja ya hae jwalo ka tlwaelo ha ba ilo bapala. Kgetlong lena teng ba tsamaya ba ya bapalla ka morung. Ha ba le ka morung ba rwalla patsi, ba fihla ba besa mollo. E mong a re: 'Ha re bapaleng papadi ya ho tlola mollo.' 10

Ba dumellana hoba ba ne ba tseba morero wa bona. Senannapo a dumela ka lekgonono, a re mollo o kotsi mme o ka ba tjhesa. Metswalle ena ya hae ya iketsa eka e a kgena, ba bolella Senannapo hore ha a sa batle ho bapala le bona a tlohele. Kaha Senannapo wa batho o ne a le pelo e ntle ebile a le bonolo, a qetella a dumetse. Ka nako ena yohle ntja ya hae e ne e dulelletse thokwana, e shebile se etsahalang. 15

- 15.7 Hlalosa lebaka le neng le etsa hore metswalle ya Senannapo e mo honohela. (2)
- 15.8 Ke eng e neng e etsa hore Senannapo a dumele ho bapala le bona 'ka lekgonono'? (2)
- 15.9 O ka re metswalle ya Senannapo ke baphetwa ba semelo se jwang? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 15.10 Na sephetho sa tshomo ee se bontsha tlholo dingolweng? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 15.11 Ha o nahana ke eng eo o ka beng o e entse ho e na le ho honohela Senannapo, ha o ne o le e mong wa metswalle ya hae? (3)
- 15.12 Sekaseka ka tshetshefo thuto eo o e unneng kamora ho bala tshomo ena ya Senannapo. (2)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 25

KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA

Araba potso ya buka eo o ithutileng yona feela karolong ena.

Ha o arabile potso ya moqoqo KAROLONG YA B, araba dipotso tse kgutshwane karolong ena. Ha o arabile dipotso tse kgutshwane KAROLONG YA B, jwale araba ya moqoqo.

POTSO YA 16: POTSO E TELELE YA MOQOQO

SEYALEMOYA – RH Moeketsi

'HA SE BOYA BA NTJA' – PM Ramathe

'Ha o nyatse ke a tseba, etswe o a nthata jwalo ka ha le nna ke o rata, empa ha se boya ba ntja e o lommeng! Ha se wena aubuti Lesodi ya nkimisitseng!'

Mantswe a qotso e ka hodimo a tiisa puo ya Basotho ha ba re, 'Motho a ka mpa a tshepa lejwe ho e na le ho tshepa motho'. Dumellana kapa o hanane le mohopolo ona ona o ipapisitse le sebakadi se le seng kapa tse pedi.

Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]

POTSO YA 17: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

SEYALEMOYA – RH Moeketsi

'BOHLOKO BA KA' – AM Mabote

Bala qotso ena e latelang ka tlhoko, e be o araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa terama yohle.

TEMA YA K

(Ke sepetlele sa Nyakallong. Ke ka batswetseng, mme ho kena Dineo. O betheng ha mmoho le leseanyana la hae.)

- DINEO: Kajeno ke mosadi ka lebaka la abuti Teboho. Ke ipotsa feela hore na o tla thaba hakaakang ha a bona moranyana enwa wa hae. E, o tla hola wena ntjhanyana o be monna ha rona le ntatao re le batswadi ba tla o hlokomela le ho o hodisa ha monate. O a tla hona jwale, mme ha ke batle ho bona thabo ya hae ... Ke ngwana moshanyana! 5
- TEBOHO: Mooki yane o itse ke hona ka mona ... Kapa ke lahlehile banna? Feela ekare ho na le moo ke utlwang leratanyana la masea. Hm! Ke tla ikakgela hona ka mona hobane o itse ke hle ke mmone ka pele esere ka tlola melao ya mona sepetlele ... 10
- E, ke hona ka mona. Ke yane moo a dutseng teng betheng ya hae ... ha a mpone. Dumela Dineo!
- DINEO: E! O, ahe hle abuti. Uu! ... Abuti Teboho wa ka!
- TEBOHO: Butle! Butle ho ntshwara Dineo, o sa le motswetse e motjha haholo. 15
- DINEO: O ntse o phela jwang moratuwa?
- TEBOHO: Akere o ntse o mpona hore ke nna eo ke a phela.

DINEO:	Hao basadi. Jwale ekaba ke se ke itseng e phoso jwale abuti Teboho hle moratuwa?	
TEBOHO:	Ako kwaholle ngwana eo ke mmone, o tlohele ho mpotsa ntho tseo o sa di tsebeng! Potlaka!	20
DINEO:	Hao abuti Teboho ... Ke enwa ... O qeta ho robala hona jwale ... Ha ... ha ... ha ... ha! Ako bone o mphile nthonyana e ntle jwang? Ako bone hle! O a mmona, moratuwa? ... Be, ha o arabe le ho araba? Helang! Ha eka o sosobantse sefahleho tje?	25

- 17.1 Boitshwaro ba Teboho boo a bo hlahisang qotsong e ka hodimo bo bakilwe ke eng? (2)
- 17.2 Puisano ya dibapadi tse qotsong e ka hodimo e kotsi ka mokgwa ofe? (1)
- 17.3 Mantswe a Dineo a reng, 'Kajeno ke mosadi ka lebaka la abuti Teboho', a re senolela eng ka maikutlo a hae? (2)
- 17.4 Ke eng e neng e etsa hore Teboho a se ke a rata ngwana wa hae wa madi. (1)
- 17.5 Ketso ya Teboho ya ho kgaruma Dineo e etsa hore o ikutlwe jwang? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 17.6 Lewa la bongodi la ho sebedisa mantswe a bulang kalana a ka masakaneng le bitswa eng? (1)
- 17.7 Bolela phoso e kgolo e ileng ya etswa ke Teboho ha Dineo a qeta ho beleha. (2)
- 17.8 Ketso ya Teboho ya ho kwenehela Dineo e thusa jwang ho fihlisa tshwantshiso sehlohlolong? (2)

MMOHO LE

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa tshwantshiso/terama yohle.

TEMA YA L

THABO:	Tjhe bo moratuwa, motho o lokela ho botsa, ntho tsena ha di tsejwe tsena ... Ako re nke ke o amohele he ... Puleng. Empa ... empa e kare ho na le ho hong Puleng.	
PULENG:	Ho tshwanang le eng na jwale abuti Thabo?	
THABO:	Ha ke a o tlwaela o le tjena.	5
PULENG:	Ke le jwang?	
THABO:	Tjhe, ha re di fete tseo. Mohlomong ke mpa ke sa utlwa hantle.	
PULENG:	Oho! Hana le batho ba moo ba tlwaetseng ho kwenya mantswe! Le sa tla shwa le momme ditaba boabuti Thabo, moo motho wa lona a tshabang ho bua.	10
THABO:	Ha ... ha ... ka itshehela, nna! Tloha mona, ho itswe nna ke tshaba ho bua ... ha re tlohele ho swaswa. Puleng, ke nako jwale nna le wena re tsamaisana tsela ena ya lerato, hoo ke fihletseng qeto ya ho o kopa hore re nyalane, ha feela o nthata ka lerato le lekaalo.	

PULENG:	He! O a tseba nna ke ntse ke hopola hore re ratana feela ho itlosa bodutu, athe wena o se o bua tsa manyalo!	15
THABO:	Haesale ke o bona hore o tla qetella o tjholo jwalo hobane nnete ke hore ha o nthate Puleng, ha ho jwalo?	
PULENG:	Hobaneng o nahana jwalo?	
THABO:	Mamela he hore ke hobaneng ke tjho jwalo: O ne o reng ho moshanyana wa modisana eo ke neng ke mo romme ho wena ho o bitsa ka Sontaha se fetileng?	20
PULENG:	Ha ho moshemane ya neng a fihle ho nna, nna!	
THABO:	Hei wena ngwanana! Tlohela leshano. Puleng! O ne o re ngwana eno a mpoelle hore ha o na nako ya ka wena!	25

- 17.9 Teboho o bontshitse kgethollo ka tsela e jwang? (2)
- 17.10 Dipakeng tsa Teboho le Thabo ke sebakadi sefe seo re ka reng ke mothusi wa Dineo? Tshehetsa karabo ya hao. (3)
- 17.11 Diketsahalo tsa tshwantshiso ena di etsahala mehleng efe? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 17.12 Kgang e hlahiswang ke mongodi, ka ho etsa hore Puleng a hlanohela Thabo e sibolla eng ka tjhadimo ya mongodi? Tshehetsa karabo ya hao. (3)
- 17.13 Na o utlwela Thabo bohloko ha e le moo Puleng a mo siile seemeng? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- [25]**

POTSO YA 18: POTSO E TELELE YA MOQOQO**HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki**

'Hore na o ne a bua ka tsa faele kapa ka tsa bona le Molefi, hoo ha se taba. Hoo e leng taba ke hore re sebeditse ka bokgabane, ka hore re etse eka Montsheng o kwenehetswe ka phoso. Hohang hoo ho ile ha re thusa hobane ke bone e ka ho ile ha lahla kelello ya Molefi. Ha ke hopole hore ho na le nako eo Molefi a tlang ho lemoha mmomori wa rona ka yena.'

Mantswe a qotso e ka hodimo a tiisa puo ya Basotho ha ba re, 'Motho a ka mpa a tshepa lejwe ho e na le ho tshepa motho'. Dumellana kapa o hanane le mohopolo ona o ipapisitse le sebakadi se le seng kapa tse pedi.

Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**POTSO YA 19: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki**

Bala qotso ena ka tlhoko ebe o araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa tshwantshiso yohle.

TEMA YA M

MOLEFI:	Ho lokile moratuwa. Ke tla ya bolella mathaka ane sena seo o qetang ho mpoella sona, le hoja ke sa tsebe hore na ke tla qala ka ho reng.	
JWALANE:	O hodile Molefi. O se o tla bona hore na o tla beha taba ena jwang ho bona. Ako re nke ke o sune pele o tsamaya lerato la ka. Ka mokgwa oo ke o ratang kateng. Ruri ke kgalletse ho o suna. Ha se moo he, o ka ya ba bona.	5
MOLEFI:	Ho lokile ratu. Ako re ke ilo ba bona (<i>Ha a rialo a be a se a re photse monyako.</i>) Ebe ke tla fihla ke reng ho bashana bane ba heso? Kwana le nna ke ile ka fosa hore e re ke tihaketswe ke motjhaofa wa ka, ebe ke mema batho. Ako bone kamoo ke phoqehileng kateng. Butle ke thole hobane ke se ke atametse ka mane ka bahlankaneng bane beso. (<i>Hoba a fihle ka ho bona, a bua le bona a hlabilwe ke ditlhong.</i>) Bashana, ke lebetse ho le bolella ha le fihla mona hore Jwalane o opelwa ke hlooho ha bohloko. O tena a etsa dintho tse sa tsebisahaleng tjena ka baka la hlooho e mo bataolang. Banna, ke ne ke re le ke re tshwarele hanyane.	10 15
RAMAFOTHOLE:	Ebe re se re tla bonana neng jwale?	
MOFAMMERE:	He banna e-e, ha re tsamayeng!	
MOLEFI:	Banna ba heso, ke hantle. Ha e le ho bonana teng re se re tla bonana ka Mantaha.	20

19.1 Boitshwaro ba Jwalane, boo a ileng a bo bontsha ha metswalle ya Tsietsi e fihla, bo ne bo bakilwe ke eng?

(2)

- 19.2 Puisano ya Jwalane le Molefi e jere boikaketsi ka tsela e jwang? (2)
- 19.3 Ke mothinya ofe o sa lebellwang hore ha Molefi a ne a tsebisa metswalle ya hae ka kgarebe ya hae e ntjha? (2)
- 19.4 Na ke ntho e nepahetseng hore boNgatane ba rere Molefi le Mapetla? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 19.5 Bontsha tlhekelo, tharahano le phethelo tsa sekapoloto ha Jwalane a ne a tjhaketse Molefi. (2)
- 19.6 Na mongodi o atlehile ho fetisa thuto ya sedumedi kgahlanong le setso tshwantshisong ee? (2)

MMOHO LE

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa tshwantshiso yohle.

TEMA YA N

RAMAFOTHOLE:	<i>(O iketsa ya bo tjhesitseng, ya hlolehang ho tsamaya, ya bileng a hlolehang le ho bua)</i> Mofammere le wena Takadimane, a ke le mpoelleng banna hore na le se le le bana babo Molefi? Ke eng se sekana seo e sa le le se bua ka mola ka tlong? Monna Ngatane, ako kgaodise bana bana babo Molefi. Ke ya kgolwa hore le bone ba nyoruwe. Ho tshwara kopano monna ntho e ka etsang hora ha se papadi.	5
MAPETLA:	<i>(Le yena o bua a itahisitse)</i> Dumelang baena ba Molefi! O kae ntata lona Pitso? O-o, ke yane moo a leng teng. Ke sa ilo re a ntshelle jwala. Bona kamoo hlathe e lelekisang tsebe. Feela ha se feela banna. Molefi o nyetse tswaebane. Ke bolela lona lekgarietsa. Montsheng ha a nke letho ho enwa ngwanana. Mosadi wa Molefi o kwetse mona motseng. Esale e le nna ke qala ho bona lemotso le kang mosadi wa Molefi. Ruri Molefi o tsebile ho nyala ka ho nyala mooki. Enwa ke mosadi ya tla phutha Molefi le ba lelapa labo.	10 15
TAKADIMANE: NGATANE:	Monnamoholo towe o tsofalletse bohata. Ho tloha neng ho rona ho O re tseketseke ke mang? Kajeno lena ke tla o ruta batho <i>(Eitse moo a reng o otlala Takadimane ka lefatsa leo a le thonakileng fatshe a wela fatshe kaha a ne a nwele. Nakong eo a reng o a ema Takadimane a mmata ka molamu ...)</i>	20

- 19.7 Mantswe aa: 'Bona kamoo hlathe e lelekisang tsebe', a re bopela karaburetso ya mofuta ofe? (1)
- 19.8 Ketsahalo ya Mapetla ya ho itahisa e re hetlisa morao ketsahalong efe bukeng ena? (2)

- 19.9 Mantswe a Mofammere a hore bona ha se ditseketseke jwale ka boNgatane a re senolela sehalo sefe sa hae? (2)
- 19.10 Na ebe mongodi o atlehile thehong ya lebitso la Ramafothole? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 19.11 Sesosa sa pherekano ka lapeng la Pitso ebe ke sefe? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 19.12 Ho ya ka wena ebe ke eng e sa kgolweheng terameng ee? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 19.13 Ke molaetsa ofe o fetiswang ke terama ee yohle? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- [25]**

POTSO YA 20: POTSO E TELELE YA MOQOQO**LEJWE LA KGOPISO – T Letshaba**

'Ho sebetsa ka thata ho a putsa bophelong.' Tshohla mohopolo ona o ipapisitse le Mohlouwa tshwantshisong ena.

Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**POTSO YA 21: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****LEJWE LA KGOPISO – T Letshaba**

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa tshwantshiso yohle.

TEMA YA O

MOHLOUWA:	Jwale ke batla o mpoelle bopaki bo matla, le ha e ka ba bofe kapa bofe, bo ka etsang hore ke nyaole banna bana mosebetsing. Ho bua Nnete le nna ke le tjena ke sa ntse ke ba belaela haholo feela ho latela merusu eo ba ileng ba e fehla mohla monene.	
PHELEU:	Ke tla loha leano, monghadi, taba ena ke bohesanyane ba kgwele ho kgaoha.	5
MOHLOUWA:	O se ke wa re taba ena ke bohesanyane ba kgwele ho kgaoha, o etse ho ya kamoo ke o laelang kateng monna. Ha ke o lefelle hore o ikanye menwana. Ke o lefa hore o phethe mosebetsi wa hao ka bokgabane bona bo babatsehang.	10
PHELEU:	Ha ho nnete e fetang eo, mohlomphehi.	
MOHLOUWA:	O se ke wa tsepamisa maikutlo a hao feela ho boTsietsi, empa o hlokomele hape hore ha ho na basebetsi ba bang ba tla leka hape ho etsa mathaithai. Ke kgathetse ke baferekanyi bana ba tletseng ho hlokisa kgwebo tsa ka botsitso. Hona jwale tjena ke batlile ke wa ka sanketse ka baka la seteraeke sena sa boTsietsi.	15
PHELEU:	Ha ho ke ho senyehela ruri, monghadi.	
MOHLOUWA:	E mpe e be ha o a nkutlwela hong le dinonyana, monna, etswe ha ekaba ho jwalo, ke bua ke lomahantse meno hore ho tla nka ho sa bola kwano! (<i>O a kgaruma.</i>) Na o mametse Pheleu?	20
PHELEU:	(<i>O a nyaroha hape.</i>) Ka tsebe tse pedi, mohlomphehi.	
MOHLOUWA:	Ke sa pheta hape. (<i>O kgutsa motsotswana.</i>) Ha ke batle ho bona mosebetsi o mamphemphe hape kgetlong lena, monna Pheleu. Mosebetsi wa hao o bonolo haholo; ...	

- 21.1 Merusu eo ho neng ho buuwa ka yona e ne e qhomisitswe ke eng? Hlalosa. (2)
- 21.2 Puisano ya dibapadi tse qotsong e ka hodimo e kotsi ka mokgwa ofe? (1)
- 21.3 Mantswe a Mohlouwa a reng, 'ho tla nka ho sa bola kwano,' a re senolela eng ka maikutlo a hae? (2)

- 21.4 Ke eng e neng e ngongorehisa Naledi ka ho tebelwa ha Tsietsi mosebetsing? (1)
- 21.5 Ketso ya Tsietsi ya ho nwa jwala e bakilwe ke eng? (2)
- 21.6 Lewa la bongodi la ho sebedisa mantswe a ka hara masakana le bitswa eng? (1)
- 21.7 Bolela phoso e kgolo e ileng ya etswa ke Mohlouwa e lebisitseng polaong ya hae. (1)
- 21.8 Ketso ya Seipati ya ho kwenehela Naledi e thusa jwang ho fihlisa tshwantshiso sehlohlolong? (2)

MMOHO LE

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile ka dikahare tsa tshwantshiso yohle.

TEMA YA P

MOHLOUWA:	Ke bona eka hlooho ena ya hao e tletse mapokaetsi ka hare ka mona, moshemane towe. Hobaneng o le lefere tjena?	
THAPELO:	Ha ke lefere, feela ke ...	
MOHLOUWA:	<i>(O mo kena hanong)</i> Ke a bona wena le basetsana ba hao le mpatla ntho e kgolo, mme ke a o hlapanyetsa hore le tla e fumana kajeno lena.	5
THAPELO:	Mokgwaka ha ke tshohe difohle, ntate Mohlouwa. Ke se ke itse ho ka mpa ha uwa moo ho uwang teng, ha e le mosebetsi ona o hle o le bale ho tu! ka wona.	
MOHLOUWA:	Ekaba ke mehlolo ya eng jwale eo ke e utlwang?	10
THAPELO:	Ntate Mohlouwa, rona re le basebetsi ba hao, ke tjho ba mabenkele ekasitana le ba ditamene, re nyarositswe haholo ke ho tebelwa ha Tsietsi mosebetsing. Re dumellane ka ntsweleng hore ha o a latela metjha e nepahetseng ha o ne o mo nyaola, hoba ha ho na lebaka le utlwalang le o qobelletseng ho ka nka qeto ya mofuta o jwalo.	15
MOHLOUWA:	Tsietsi ke moferekanyi jwalo ka wena!	
THAPELO:	Tsietsi ke moferekanyi? Ho tloha neng jwale e le moferekanyi? Hona na leo ke lona lebaka le entseng hore o mo tebele mosebetsing?	
MOHLOUWA:	E le hore wena o tjha o tsholang tabeng tsa ho hirwa le ho tebelwa ha basebetsi?	20
THAPELO:	Qeba la monna ha le tsheuwe, ntate Mohlouwa, seo o se entseng ho Tsietsi o ka nna wa se etsa ho basebetsi ba bang. <i>(O supa Pheleu, mme yena o diha mahlo ke ho hlajwa ke ditlhong)</i> Re a tseba hape hore Pheleu ke sehlwela sa hao.	

- 21.9 Kgethollo le leeme tsa Mohlouwa di ikutlwahatsa ka karolo efe ho tswa puisanong e ka hodimo? Tshehetsa karabo ya hao. (3)
- 21.10 Pakeng tsa Pheleu le Thapelo ke sebakadi sefe seo re ka reng ke mohlohlletsisi. Tshehetsa karabo ya hao. (3)

- 21.11 Diketsahalo tsa tshwantshiso ena di etsahala mehleng efe? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 21.12 Kgang e hlahiswang ke mongodi, ka ho etsa hore Tsietsi a bolaye dibapadi tse ding e sibolla eng ka tihadimo ya mongodi? (3)
- 21.13 Na o utlwela Mohlouwa bohloko ha e le moo a bolauwe ke motho ya neng a mo sebeletsa? (2)

[25]**MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 25****MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80**